

Identifying and Analyzing Research Priorities in Each of the Research Axes of Knowledge and Information Science from the Viewpoint of the Faculty and Doctoral Students of This Field

Farzaneh Ghanadinezhad

Master of Knowledge and Information Science;
Shahid Chamran University of Ahvaz;
Corresponding Author f_ghanadinezhad@yahoo.com

Gholamreza Heidari

Ph.D. in Knowledge and Information Science: Associate Professor;
Shahid Chamran University of Ahvaz ghrhaidari@gmail.com

Received: 05, Aug. 2017 Accepted: 19, Feb. 2018

Abstract: The origin of many of the problems encountered in research in the field of knowledge and information science (such as non-applicability, repetition, and lack of innovation) relates to the uncertainty of research needs and priorities in this field. In this regard, the purpose of this study is to identify and categorize important research topics in knowledge and information science, and to measure their significance in order to determine research priorities in this field.

The present research is a theoretical-practical type and a research method-analytical and survey method. The research population consists of faculty and doctoral students in the field of knowledge and information science in the universities of Tehran, Kharazmi, Al-Zahra, Mashhad Ferdowsi, Shiraz, Esfahan and Shahid Chamran in the academic years 2015-2016. Due to the limited research community (165 persons), a questionnaire was distributed among all the people in the distribution community (electronically and in person) and finally 112 questionnaires were collected (return rate 63%). For data analysis, inferential statistics (Friedman rank test) has been used.

In order to identify research priorities in knowledge and information science, the contents of this field and the opinions of the faculty of this field have been reviewed. The results of these studies identified 120 topics in knowledge and information science that were divided into 22 general axes.

The results indicate that the research community should consider new and applied topics, future topics and issues related to information technology to the traditional topics and theoretical topics for further

**Iranian Journal of
Information
Processing and
Management**

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)**

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 34 | No. 1 | pp. 57-88

Autumn 2018

research in this field. This is due to developments in the field of knowledge and information science in recent years (including changing the title of the course and, to some extent, changing the curriculum, and then changing the content of the discipline, the changes brought about by technology entry into the field and Moving further into this area becomes more interdisciplinary).

Keywords: Research Priorities, Research Topics, Knowledge and Information Science, Faculty, Doctoral Students

شناسایی و تحلیل اولویت‌های پژوهشی در هر یک از محورهای پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری این رشته

فرزانه قنادی‌نژاد

کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛
دانشگاه شهید چمران اهواز؛

پدیده‌آور رابط | f_ghanadinezhad@yahoo.com

غلامرضا حیدری

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ دانشیار؛
دانشگاه شهید چمران اهواز؛

ghrhaidari@gmail.com

مقاله برای اصلاح به مدت ۴ روز نزد پدیده‌آوران بوده است.

پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۳۰

دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۴

فصلنامه | علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۲۳-۲۲۰۱

شاپا (الکترونیکی) ۸۳۳۱-۳۲۰۱

نمایه در SCOPUS، ISC، LISTA و

jipm.irandoc.ac.ir

دوره ۳۴ | شماره ۱ | صص ۵۷-۸۸

پاییز ۱۳۹۷

چکیده: منشأ بسیاری از مشکلاتی که در پژوهش‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی وجود دارد (مانند کاربردی نبودن، تکراری و فاقد نوآوری بودن)، مربوط به نامشخص بودن نیازها و اولویت‌های پژوهشی این رشته است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر شناسایی و دسته‌بندی موضوعات پژوهشی مهم در علم اطلاعات و دانش‌شناسی و سنجش میزان اهمیت آن‌ها به‌منظور تعیین اولویت‌های پژوهشی در این رشته است. این پژوهش از نوع نظری-کاربردی و روش پژوهش سنتدی-تحلیلی و پیمایشی است. جامعه پژوهش حاضر شامل استادان و دانشجویان مقطع دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دانشگاه‌های تهران، خوارزمی، الزهراء، فردوسی مشهد، شیراز، اصفهان و شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ است که به‌دلیل محدود بودن جامعه پژوهش (۱۶۵ نفر)، پرسشنامه بین تمامی افراد جامعه (به‌صورت الکترونیکی و حضوری) توزیع و در نهایت، ۱۱۲ پرسشنامه (نرخ بازگشت ۶۳ درصد) گردآوری شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار استنباطی (آزمون رتبه‌ای فریدمن) استفاده شده است. به‌منظور شناسایی اولویت‌های پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی به مرور متون این حوزه و نظرخواهی از استادان این رشته پرداخته شده است. نتایج این بررسی‌ها شناسایی ۱۲۰

موضوع پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی بود که در ۲۲ محور کلی تقسیم‌بندی شدند. نتایج بیانگر آن است که تحت تأثیر تحولاتی که طی سال‌های اخیر در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به وجود آمده (از جمله تغییر عنوان رشته و تا حدودی تغییر سرفصل‌های درسی و به تبع آن تغییر محتوای رشته، تحولات ناشی از ورود فناوری به رشته و حرکت بیشتر این حوزه به سمت میان‌رشته‌ای شدن) جامعه پژوهش حاضر موضوعات تازه و کاربردی، موضوعات مبتنی بر آینده و موضوعات مرتبط با فناوری‌های اطلاعاتی نسبت به موضوعات سنتی و مباحث نظری برای انجام پژوهش‌های آینده در این رشته را دارای اولویت بیشتری بدانند.

کلیدواژه‌ها: اولویت‌های پژوهشی، محورهای پژوهشی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، استادان، دانشجویان دکتری

۱. مقدمه

در عصر کنونی، پیشرفت‌های مادی، معنوی، و علمی بشر وابسته به پژوهش‌هایی است که هر ساله در حوزه‌های مختلف انجام می‌گیرد. پژوهش در واقع، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه علمی در جامعه به شمار می‌رود (حری ۱۳۸۵). بر این باور است که حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز مانند هر حوزه علمی دیگر، عرصه کنکاش و جست‌وجو بوده و از پژوهش علمی بی‌نیاز نیست. نکته‌ای که در این میان باید به آن توجه داشت این است که با وجود افزایش تعداد پژوهش‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، در بعضی موارد رشد کمی پژوهش‌ها با افزایش کیفیت در آن‌ها همراه نیست. تعدادی از پژوهش‌های این حوزه کاربردی نبوده و در راستای رفع مسائل و مشکلات جامعه نیستند. شماری از پژوهش‌های این حوزه تکراری و فاقد نوآوری هستند. این امر می‌تواند ناشی از ناتوانی پژوهشگران در انتخاب موضوع برای پژوهش‌های خود باشد (دیانی ۱۳۸۷؛ فتاحی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۰؛ فتاحی، بگلو و آخشیک ۱۳۹۳). انتخاب موضوع یکی از مهم‌ترین مراحل انجام پژوهش است که همواره با مشکلاتی همراه است؛ چرا که پیدا کردن موضوعی که تازه و کاربردی و متناسب با نیاز جامعه و توانایی پژوهشگر باشد، کار نسبتاً مشکلی است.

ریشه شماری از این کاستی‌ها و مشکلات را می‌توان در نامشخص بودن نیازهای پژوهشی جامعه و عدم توجه به اولویت‌های پژوهشی در هر حوزه علمی دانست. نظر به این که بودجه اختصاص یافته به بخش پژوهش در کشور ما اندک است و از همین مقدار کم هم به صورت بهینه استفاده نمی‌شود و همچنین، به دلیل محدودیت منابع در بخش

پژوهش، نیاز به تعیین اولویت‌های پژوهشی جهت مدیریت منابع و بهره‌گیری مؤثر از پژوهش‌ها کاملاً محسوس است. همان‌طور که در «خبرگزاری تسنیم» (۱۳۹۵) اشاره شده، در بررسی اعتبارات پژوهشی کشور تنها یک درصد از درآمد ناخالص ملی کشور به پژوهش اختصاص یافته است. در این راستا پژوهش حاضر بر آن است که به شناسایی و تحلیل اولویت‌های پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری این رشته پردازد تا موضوعاتی که برای پژوهش در این حوزه اولویت بیشتری دارند مشخص شده و در اختیار پژوهشگران و متولیان این رشته قرار گیرند. در این صورت می‌توان انتظار داشت که پژوهش‌های آینده دارای جهت‌گیری‌های منطقی‌تری باشند و از اتلاف منابع انسانی و مالی برای انجام پژوهش‌هایی که فاقد اهمیت و اولویت هستند، جلوگیری گردد.

به‌منظور تعیین اولویت‌های پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی توجه به موضوعات پژوهش‌هایی که در بازه‌های زمانی مختلف در این حوزه صورت گرفته ام‌ری ضروری است. بررسی موضوعات پژوهش نشان می‌دهد که طی دوره‌های زمانی مختلف، به چه موضوعاتی بیشتر یا کمتر پرداخته شده است. هنگامی که کاستی‌های پژوهش در موضوعاتی خاص تعیین شد، می‌توان انتظار داشت که خط‌مشی پژوهش‌های آینده را طوری برنامه‌ریزی نمود که به موضوع‌هایی که کمتر پرداخته شده است، توجه بیشتری مبذول شود. در این راستا به مهم‌ترین مطالعات صورت گرفته در این زمینه، که در شش محور دسته‌بندی شده‌اند، اشاره می‌شود:

۱. پژوهش‌هایی که به بررسی روند موضوعی مقالات منتشر شده در مجلات رشته پرداخته‌اند (Tuomaala, Järvelin & Vakkari 2014؛ Luo, McKinney 2015؛ خاصه ۱۳۹۱).
۲. پژوهش‌هایی که به بررسی روند موضوعی پایان‌نامه‌های رشته پرداخته‌اند (Zong et al. 2013؛ شیرزاد، حسین‌پناه و جوکار ۱۳۹۳؛ گل‌پاش ۱۳۹۴).
۳. پژوهش‌هایی که به بررسی روند موضوعی مقالات همایش‌ها و کنفرانس‌های رشته پرداخته‌اند (Garner, Davidson & Williams 2008؛ سپهر و شادمان‌فر ۱۳۸۸؛ علی‌پور و خاصه ۱۳۹۰).
۴. پژوهش‌هایی که به بررسی ساختار و نقشه موضوعی رشته پرداخته‌اند (Zins 2007؛ باب‌الحوائجی و همکاران ۱۳۹۲؛ ثابت‌پور و همکاران ۱۳۹۴).
۵. پژوهش‌هایی که به صورت ترکیبی به بررسی روند موضوعی مجموعه‌ای از متون

رشته (شامل مقالات، پایان‌نامه‌ها، طرح‌های پژوهشی و کتاب‌ها) پرداخته‌اند (Xiao, Zhang & Li 2015؛ حری ۱۳۷۸ و ۱۳۸۱).

۶. پژوهش‌هایی که به بررسی روند موضوعی کتاب‌ها، سرفصل‌های درسی دانشگاهی، اولویت‌های پژوهشی و دیگر متون مربوط به رشته پرداخته‌اند (Sarah & Pete 2004؛ امرایی، گرایبی و سیامکی ۱۳۹۲؛ شرفی و نورمحمدی ۱۳۹۳).

باید یادآوری کرد که به دلیل حجم زیاد پیشینه‌های گردآوری شده در این زمینه از ارائه کامل آن‌ها در پژوهش حاضر خودداری می‌شود.^۱ پژوهش حاضر بر آن است که به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. مهم‌ترین محورهای پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی کدام‌اند؟
۲. در میان موضوعات پیشنهادی در هر یک از محورهای پژوهشی شناسایی شده در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، اولویت‌های پژوهشی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری این حوزه کدام‌اند؟
۳. آیا تفاوت معناداری میان دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های مختلف در خصوص اولویت‌های پژوهشی وجود دارد؟

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر که به صورت پیمایشی انجام شده، به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع توصیفی و تحلیلی است. به منظور تهیه فهرستی از مهم‌ترین موضوعات پژوهشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از روش‌های زیر استفاده گردید:

۱. مطالعه متون مختلف این حوزه که به ارائه دسته‌بندی‌های مختلف از موضوعات این رشته پرداخته‌اند؛

۲. نظرخواهی از استادان و متخصصان این حوزه در خصوص مهم‌ترین موضوعات پژوهشی رشته؛

۳. مطالعه و بررسی اولویت‌های پژوهشی ارائه شده توسط کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی

---

۱. پیشینه‌های بسیاری در این زمینه گردآوری شده است و در مقاله‌ای تحت عنوان «مروری بر مطالعات مربوط به اولویت‌های پژوهش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران و جهان» به صورت کامل به آن‌ها پرداخته شده است. لذا، در پژوهش حاضر از پرداختن به آن‌ها خودداری شده است.

- در دوره‌های زمانی مختلف که از طریق وب‌سایت آن‌ها قابل دسترس است؛
۴. مطالعه و بررسی سرفصل‌های درسی این رشته در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری؛
  ۵. تحلیل و بررسی پژوهش‌هایی که به‌نوعی در صدد شناسایی موضوعات پژوهشی رشته بوده‌اند و موضوعات کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات و به‌طور کلی، منابع مختلف رشته را در بازه‌های زمانی مختلف و با استفاده از روش‌های مختلف شناسایی کرده‌اند و این بررسی‌ها نشان می‌دهد بیشترین تعداد پژوهش‌ها مربوط به چه موضوعاتی است و به چه موضوعاتی کم‌توجهی شده است؛
  ۶. مطالعه و بررسی پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده در پایان‌نامه‌ها و مقالات رشته در طی چند سال اخیر.

جامعه پژوهش شامل کلیه استادان و دانشجویان مقطع دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دانشگاه‌های تهران، خوارزمی، الزهراء، فردوسی مشهد، شیراز، اصفهان و شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ هستند که اطلاعات آن‌ها در جدول ۱ و ۲ ارائه شده است. علت انتخاب این دانشگاه‌ها به‌عنوان جامعه پژوهش، دارا بودن برخی نقاط تشابه، مانند پذیرش دانشجوی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در سه سطح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری است. استدلال این است که دانشگاه‌هایی که دانشجوی دکتری می‌پذیرند، از نظر امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی و اعضای هیئت علمی نسبت به سایر گروه‌های آموزشی وضعیت مطلوب‌تری دارند. به همین خاطر، انتظار می‌رود که برای سنجش اولویت‌های پژوهشی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی عملکرد بهتری داشته باشند. به دلیل محدودبودن جامعه پژوهش (۱۶۵ نفر)، پرسشنامه به‌صورت الکترونیکی و حضوری بین تمامی افراد جامعه توزیع و در نهایت، ۱۱۲ پرسشنامه گردآوری شد. به این ترتیب، نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۶۳ درصد و قابل قبول است. به‌منظور حصول اطمینان از روایی محتوایی پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش، این پرسشنامه به ۷ نفر از متخصصان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی داده شد. پس از دریافت نظر آن‌ها و اعمال تغییرات مورد نیاز، نسخه نهایی تدوین شد. این پرسشنامه به‌منظور سنجش پایایی آن بین ۳۰ نفر از جامعه مورد بررسی توزیع و از روش آلفای «کرونباخ» جهت محاسبه پایایی استفاده شد. میزان پایایی به‌دست آمده ۰/۹۸ بود که از سطح قابل قبولی برخوردار است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار استنباطی (آزمون فریدمن) انجام گرفته است.

جدول ۱. توزیع جامعه آماری پژوهش (هیئت علمی) به تفکیک دانشگاه و مرتبه علمی

نام دانشگاه	مرتبه علمی مربی	استادیار	دانشیار	استاد	جمع
تهران	-	۵	۲	۱	۸
خوارزمی	۱	۲	۲	۱	۶
الزهرای	-	۴	۲	۱	۷
فردوسی مشهد	-	۵	۱	۱	۷
شیراز	۱	۳	۱	۲	۷
اصفهان	-	۳	۱	۱	۵
شهید چمران اهواز	۲	۲	-	۳	۷
جمع	۴	۲۴	۹	۱۰	۴۷

جدول ۲. توزیع جامعه آماری پژوهش (دانشجویان) به تفکیک دانشگاه و نیم‌سال تحصیلی

نام دانشگاه	نیم‌سال تحصیلی دوم	چهارم	ششم	هشتم	جمع
تهران	۵	۳	۴	۳	۱۵
خوارزمی	۸	۷	۱۵	-	۳۰
الزهرای	۵	۶	-	-	۱۱
فردوسی مشهد	-	۷	-	۹	۱۶
شیراز	۷	-	۷	-	۱۴
اصفهان	۶	۴	-	-	۱۰
شهید چمران اهواز	۵	۷	-	۱۰	۲۲
جمع	۳۶	۳۴	۲۶	۲۲	۱۱۸

۳. یافته‌ها

الف. اطلاعات جمعیت‌شناختی

پیش از پرداختن به پرسش‌های پژوهش، اقدام به بررسی مشخصات جمعیت‌شناختی جامعه مورد مطالعه به تفکیک استادان (۳۱ نفر) و دانشجویان دکتری (۸۱ نفر) شد که نتایج آن در جدول ۳ و ۴ آمده است:

جدول ۳. بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی استادان

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد	
جنسیت	زن	۴۱/۹	
	مرد	۵۸/۱	
دانشگاه محل خدمت	تهران	۱۶/۱	
	خوارزمی	۱۲/۹	
	الزهرای	۹/۷	
	فردوسی مشهد	۱۹/۴	
	شیراز	۹/۷	
	اصفهان	۱۲/۹	
	شهید چمران اهواز	۱۹/۴	
	مرتبه علمی	مریی	۶/۴
		استادیار	۶۱/۲
دانشیار		۱۲/۹	
استاد		۱۹/۳	
سابقه خدمت	زیر ۱۰ سال	۵۴/۸	
	۱۱-۲۰ سال	۱۶/۱	
	۲۱-۳۰ سال	۱۶/۱	
	۳۱ سال به بالا	۶/۴	

جدول ۴. بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان دکتری

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۵۶/۸
	مرد	۴۳/۲

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت شناختی
۱۱/۱	۹	دانشگاه محل تحصیل تهران
۲۸/۴	۲۳	خوارزمی
۸/۶	۷	الزهرا
۱۱/۱	۹	فردوسی مشهد
۹/۹	۸	شیراز
۶/۲	۵	اصفهان
۲۴/۷	۲۰	شهید چمران اهواز
۲۴/۶	۲۰	نیم‌سال تحصیلی دوم
۲۸/۴	۲۳	نیم‌سال چهارم
۲۵/۹	۲۱	نیم‌سال ششم
۲۱	۱۷	نیم‌سال هشتم

ب. پاسخ به پرسش‌های پژوهش

۱. مهم‌ترین محورهای پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی کدام‌اند؟

در راستای پاسخ به این پرسش، به مطالعه متون و نظرخواهی از متخصصان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی پرداخته شده است. نتایج این مطالعات و بررسی‌ها، شناسایی مهم‌ترین محورهای پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی بود که در ۲۲ محور کلی، شامل «آموزش»، «پژوهش»، «فناوری اطلاعات»، «سواد اطلاعاتی»، «کارآفرینی»، «آینده‌نگری و آینده‌پژوهی»، «مدیریت منابع اطلاعاتی»، «سازماندهی و بازیابی اطلاعات»، «کتابخانه‌های مجازی»، «جامعه اطلاعاتی»، «مدیریت اطلاعات»، «مدیریت دانش»، «اقتصاد اطلاعات»، «نیازها و رفتارهای اطلاعاتی»، «ابعاد نظری و شناختی علم اطلاعات و دانش‌شناسی»، «علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی»، «تعامل انسان و اطلاعات»، «نظام‌های اطلاعاتی»، «مطالعات مربوط به کتابخانه‌ها و مدیریت آن‌ها»، «منابع و خدمات اطلاعاتی»، «مطالعات مربوط به کتابداران» و «مطالعات مربوط به کاربران» تقسیم‌بندی شده‌اند. هر کدام از این محورها، شامل پنج موضوع است که به‌طور کلی، ۱۲۰ موضوع پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی را تشکیل می‌دهند.

۲. در میان موضوعات پیشنهادی در هر یک از محورهای پژوهشی شناسایی شده در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، اولویت‌های پژوهشی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری

این حوزه کدام‌اند؟

به‌منظور تعیین رتبه‌های هر یک از موضوعات پیشنهادی در محورهای پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از آزمون رتبه‌ای «فریدمن» استفاده شده و در ادامه، نتایج مربوط به این آزمون ارائه گردیده است. در پرسشنامه پژوهش حاضر از طیف پنج‌ارزشی «لیکرت» (خیلی زیاد تا خیلی کم) استفاده شده است.

جدول ۵. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «آموزش» بر اساس آزمون «فریدمن»

درجه اهمیت	موضوعات	میانگین رتبه
۱	ضرورت توجه به فناوری اطلاعات در آموزش رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی	۳/۲۱
۲	آینده آموزش در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران	۳/۱۷
۳	مطالعه میزان تطابق برنامه‌های آموزشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با پیشرفت‌های دانش و فناوری	۳/۰۴
۴	مطالعه تطابق دانش و مهارت‌های فارغ‌التحصیلان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با نیازهای بازار کار در جامعه	۳/۰۳
۵	مطالعه اهداف، رسالت‌ها و سیاست‌های برنامه‌های آموزشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی	۲/۵۶

$$X^2=19/16, df=4, sig=0/001$$

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در محور آموزش، موضوع «ضرورت توجه به فناوری اطلاعات در آموزش رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی» رتبه اول را در میان سایر موضوعات به خود اختصاص داده است. نقش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در چرخه آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی اهمیت بسیاری دارد. ورود فناوری به آموزش در این حوزه باعث متحول شدن آموزش سنتی می‌شود. به این ترتیب، بسیاری از ناکارآمدی‌های نظام آموزش سنتی رفع و دگرگونی‌های اساسی در آن به‌وجود خواهد آمد. به این ترتیب، ارتباطات میان افراد به‌منظور آموزش و گسترش دانش با سرعت و سهولت بیشتری صورت می‌گیرد؛ چرا که در دنیای اطلاعاتی امروز، زمان از اهمیت فراوانی برخوردار است و فرد باید در کوتاه‌ترین زمان ممکن به کسب اطلاعات و دانش مورد نیاز خود پردازد. بنابراین، توجه به مطالعه و پژوهش در این زمینه به‌منظور کمک به بهبود و تعالی فرایند آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ضرورت می‌یابد.

جدول ۶. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «پژوهش» بر اساس آزمون «فردینمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۲۵	مطالعه دربارهٔ تبدیل ایده‌ها و یافته‌های پژوهشی به ثروت، خدمت و کار	۱
۳/۰۹	آینده پژوهش در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران	۲
۳/۰۶	بررسی تناسب پژوهش‌های صورت گرفته در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با نیازهای جامعه	۳
۲/۸۰	مطالعه روش‌شناسی پژوهش در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی	۴
۲/۷۹	مطالعه میزان تطابق پژوهش‌های صورت گرفته در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با پیشرفت‌های دانش و فناوری	۵

$$X^2=12/18, df=4, sig=0/01$$

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در محور پژوهش، بالاترین رتبه به موضوع «مطالعه دربارهٔ تبدیل ایده‌ها و یافته‌های پژوهشی به ثروت، خدمت و کار» اختصاص دارد. یکی از آسیب‌های پژوهش در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کاربردی نبودن نتایج برخی از پژوهش‌ها، عدم تبدیل ایده‌ها و یافته‌های پژوهشی به کار و ثروت، و در نتیجه، عدم استفاده از دستاوردهای پژوهش‌ها در راستای رفع نیازهای جامعه است. این در حالی است که یکی از دلایل اصلی پیشرفت در کشورهای توسعه یافته توجه به مسئله تبدیل ایده‌ها و یافته‌های پژوهشی به کار و ثروت است. از سوی دیگر، عدم توجه به استفاده از دستاوردهای پژوهشی در جامعه و عرضه آن‌ها به بازار کار، یکی از نقاط ضعف عمده کشورهای در حال توسعه است. بنابراین، مطالعه و پژوهش در این زمینه به منظور شناسایی راهکارها و رهنمودهای لازم جهت تبدیل ایده‌ها و یافته‌های پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی به خدمت و کار و کمک به تسریع انجام آن ضروری است.

جدول ۷. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «فناوری اطلاعات» بر اساس آزمون «فردینمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۲۶	آینده فناوری‌های اطلاعاتی	۱
۳/۱۵	ارزیابی کارآمدی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای در پاسخ‌گویی به نیازهای اطلاعاتی کاربران	۲
۲/۹۴	انواع شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و کاربردهای آن‌ها در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۳
۲/۹۱	مطالعه مباحث مربوط به وب و اینترنت و شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات در آن‌ها	۴
۲/۷۵	ارزیابی وب‌سایت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۵

$$X^2=14/39, df=4, sig=0/006$$

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که در میان موضوعات مربوط به محور فناوری اطلاعات، اولویت اول متعلق به موضوع «آینده فناوری‌های اطلاعاتی» است. در عصر حاضر که دوره پیشرفت سریع فناوری‌های اطلاعاتی است، کمتر رشته و حرفه‌ای را می‌بینیم که فناوری در آن تغییری ایجاد نکرده باشد. علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز همپای دیگر رشته‌ها تحت تأثیر این تحولات قرار گرفته است. بنابراین، این حوزه باید خود را با این تغییرات هماهنگ کند، در غیر این صورت کنار گذاشته خواهد شد. با توجه به پیشرفت‌های مداوم فناوری‌های اطلاعاتی، به‌منظور همگامی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با این پیشرفت‌ها و برنامه‌ریزی برای مقابله با آن‌ها، مطالعه و پژوهش در زمینه وضعیت آینده فناوری‌های اطلاعاتی امری ضروری است. به این ترتیب، متخصصان این حوزه با داشتن برنامه‌ای راهبردی برای رویارویی با مسائل و چالش‌های حاصل از فناوری اطلاعات در آینده و هماهنگ‌شدن با تغییرات محیطی، آمادگی لازم را دارند.

جدول ۸. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «سواد اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه	میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۱	۳/۵۰	موانع توسعه سواد اطلاعاتی در جامعه و ارائه راهکارهایی برای رفع آن‌ها	
۲	۳/۳۱	آینده سواد اطلاعاتی	
۳	۳/۱۷	مطالعه روش‌ها و راهبردهای آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی	
۴	۲/۸۳	شناسایی مهارت‌های پیش‌نیاز برای فراگیری سواد اطلاعاتی	
۵	۲/۱۹	مبانی و تاریخچه آموزش سواد اطلاعاتی	

$$X^2=83/006, df=4, sig=0/00$$

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش، در محور سواد اطلاعاتی بالاترین رتبه مربوط به موضوع «موانع توسعه سواد اطلاعاتی در جامعه و ارائه راهکارهایی برای رفع آن‌ها» است. با ادامه روند تحولات در عرصه فناوری اطلاعات، هر روز بر اهمیت مهارت‌های سواد اطلاعاتی افزوده می‌شود؛ زیرا حجم و تنوع اطلاعات هر روز بیشتر می‌شود و بنابراین، بدون بهره‌مندی از مهارت‌های سواد اطلاعاتی، تشخیص و رفع نیازهای اطلاعاتی با مشکل مواجه خواهد شد. سواد اطلاعاتی مجموعه مهارت‌های لازم برای جست‌وجو، بازیابی و استفاده مؤثر از منابع اطلاعاتی مختلف است. افراد برخوردار از این مهارت‌ها می‌توانند نیاز اطلاعاتی خود را به‌درستی تشخیص دهند، منابع اطلاعاتی لازم جهت رفع این نیازها

را شناسایی کنند، و با تدوین راهبردهای مناسب به جست‌وجو و گزینش اطلاعات در این منابع پردازند و نتایج این جست‌وجو را نقادانه ارزیابی کنند و در نهایت، می‌توانند دانش خود را در اختیار دیگران قرار دهند. سواد اطلاعاتی به‌ویژه برای کتابداران و متخصصان علم اطلاعات که وظیفه کمک به کاربران در خصوص تشخیص و رفع نیاز اطلاعاتی آن‌ها را دارند، ضروری است. بنابراین، مطالعه و پژوهش در باب موانع توسعه سواد اطلاعاتی در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی اهمیت زیادی دارد. زیرا با روشن شدن این موضوع، راهکارهای لازم در جهت رفع آن‌ها ارائه خواهد شد.

جدول ۹. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «کارآفرینی» بر اساس آزمون «فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۳۰	نقش فناوری اطلاعاتی و اینترنت در توسعه فرصت‌های کارآفرینی	۱
۳/۱۷	شناسایی موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی در رشته علم اطلاعات	۲
۳/۱۰	تأثیر آموزش کارآفرینی در توسعه اشتغال در حوزه علم اطلاعات	۳
۲/۸۹	نقش کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی در ایجاد و توسعه کارآفرینی	۴
۲/۵۴	دیدگاه‌ها و نظریه‌های مربوط به کارآفرینی	۵

$$X^2=33/05, df=4, sig=0/00$$

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در محور کارآفرینی، موضوع «نقش فناوری اطلاعاتی و اینترنت در توسعه فرصت‌های کارآفرینی» بالاترین رتبه را در میان سایر موضوعات داراست. فناوری اطلاعات و ارتباطات، تحولاتی در بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی از جمله کارآفرینی پدید آورده است که این امر می‌تواند باعث تسهیل فرایندهای کارآفرینی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز شود. اطلاعات و ارتباطات از ملزومات اساسی برای هر فعالیت کارآفرینی هستند. فناوری و در رأس آن اینترنت، شرایط تازه‌ای را پدید آورده است که در آن تولیدکنندگان، فروشندگان و مشتریان و تقریباً همه عوامل یک چرخه اقتصادی می‌توانند به راحتی در یک فضای مجازی مشترک با یکدیگر در ارتباط باشند و به تبادل اطلاعات، خدمات، تولیدات و پول پردازند. همین ویژگی‌ها سبب افزایش کارایی در امر کارآفرینی و ایجاد و توسعه اشتغال در جامعه می‌شود. بنابراین، توجه به فناوری اطلاعات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای کارآفرینی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی و به تبع آن

پژوهش در این زمینه به‌منظور کمک به توسعه نوآوری و خوداشتغالی در رشته ضروری است.

جدول ۱۰. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «آینده‌نگری و آینده‌پژوهی» بر اساس آزمون «فریدمن»

درجه اهمیت موضوعات	میانگین رتبه
۱	چالش‌های مربوط به آینده رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ارائه راهکارهایی برای رفع آن‌ها ۳/۴۲
۲	آینده مشاغل اطلاعاتی و دانشی ۳/۲۰
۳	آینده منابع و خدمات اطلاعاتی ۳/۱۹
۴	پیش‌بینی جایگاه علمی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در جامعه اطلاعاتی آینده ۳/۰۲
۵	مبانی و تاریخچه آینده‌پژوهی ۲/۱۷

$X^2=81/91, df=4, sig=0/00$

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در محور آینده‌نگری و آینده‌پژوهی، موضوع «چالش‌های مربوط به آینده رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ارائه راهکارهایی برای رفع آن‌ها» اولویت اول را در میان سایر موضوعات به خود اختصاص داده است. رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی با چالش‌های متعددی در زمینه‌های مختلف از جمله آموزش، پژوهش و اشتغال روبه‌رو است که برای حل آن‌ها باید چاره‌اندیشی شود. این حوزه برای این که بتواند جایگاه خود را در فرایند تغییر و تحولات جامعه تثبیت کند، باید از یک سو توان همراهی و سازگاری با روند تحولات و از سوی دیگر، توان مدیریت این تغییرات را در راستای رسیدن به اهداف خود داشته باشد. بنابراین، رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیازمند مطالعه در باب چالش‌های احتمالی آینده رشته است تا ضمن آمادگی برای رویارویی با آن‌ها، بتواند در جهت رفع آن‌ها اقدام کند.

جدول ۱۱. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «مدیریت منابع اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

درجه اهمیت موضوعات	میانگین رتبه
۱	اصول و معیارهای گزینش منابع اطلاعاتی برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی ۳/۱۲
۲	مطالعه فرایند فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی ۳/۰۴
۳	مطالعه مدیریت مالی مجموعه و شیوه‌های هزینه‌کردن آن ۳
۴	مطالعه چگونگی حفاظت از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی ۲/۹۴

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۲/۸۹	مطالعه مباحث مربوط به ارزشیابی مجموعه و وجین منابع اطلاعاتی زائد	۵

$X^2=3/05, df=4, sig=0/00$

تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در محور مدیریت منابع اطلاعاتی، بالاترین رتبه به موضوع «اصول و معیارهای گزینش منابع اطلاعاتی برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی» اختصاص یافته است. یکی از اصلی‌ترین مسئولیت‌های کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، انتخاب منابع اطلاعاتی متناسب با نیاز اطلاعاتی کاربران است. مسئله‌ای که در این میان باید به آن توجه داشت این است که گزینش منابع متناسب با نیاز کاربران به سادگی صورت نمی‌گیرد. با توجه به نیازهای اطلاعاتی متنوع مراجعان کتابخانه، افزایش حجم اطلاعات، افزایش قیمت و مسئله کمبود بودجه، مسئله گزینش مناسب‌ترین منابع با سختی بیشتری همراه است. بنابراین، برای انتخاب منابع نیاز به اصول و معیارهای ویژه‌ای است که مطالعه این اصول و معیارها به منظور کمک به تسهیل فرایند گزینش مناسب‌ترین منابع، اهمیت ویژه‌ای در این رشته دارد.

جدول ۱۲. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «سازماندهی و بازیابی اطلاعات» بر اساس آزمون «فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۶۳	جایگاه اصطلاحنامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها در بازیابی اطلاعات	۱
۳/۱۰	نقش فرایند نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در بازیابی اطلاعات	۲
۲/۹۴	ضرورت سازماندهی منابع اطلاعاتی	۳
۲/۷۶	ارزیابی کیفیت فهرست‌نویسی و رده‌بندی منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها	۴
۲/۵۷	اصول و قواعد فهرست‌نویسی منابع اطلاعاتی	۵

$X^2=55/14, df=4, sig=0/00$

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که در میان موضوعات مربوط به محور سازماندهی و بازیابی اطلاعات، اولویت اول متعلق به موضوع «جایگاه اصطلاحنامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها در بازیابی اطلاعات» است. در عصر کنونی که با پدیده انفجار اطلاعات مواجه هستیم، سازماندهی اطلاعات امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. اصطلاحنامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها یکی از پیشرفته‌ترین ابزارهای سازماندهی اطلاعات هستند که با فراهم‌آوری اصطلاحات

و مشخص کردن روابط میان آن‌ها، نقش مهمی در بازیابی اطلاعات ایفا می‌کنند. این ابزارها کمک می‌کنند تا کاربران بتوانند اطلاعات مرتبط و مورد نیاز خود را از میان حجم انبوه اطلاعات موجود بازیابی کنند. در حقیقت، اصطلاح‌نامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها ابزارهای کمکی برای نمایه‌سازان (کمک به انتخاب اصطلاحات مناسب برای نمایه‌سازی) و کاربران (کمک به انتخاب اصطلاحات مناسب برای جست‌وجوی اطلاعات) در امر بازیابی اطلاعات محسوب می‌شوند. اهمیت اصطلاح‌نامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها در بازیابی اطلاعات، پژوهش‌های وسیعی را در این حوزه می‌طلبند.

جدول ۱۳. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «کتابخانه‌های مجازی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه میانگین	موضوعات	رتبه
۳/۲۱	شناسایی زیرساخت‌ها و مهارت‌های لازم برای ایجاد کتابخانه‌های مجازی	۱
۳/۱۷	ارزیابی امنیت اطلاعات در وب‌سایت کتابخانه‌های مجازی	۲
۲/۹۷	آینده کتابخانه‌های مجازی	۳
۲/۸۳	انواع خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌های مجازی	۴
۲/۸۱	چالش‌های تغییر کتابخانه‌ها از شکل سنتی به صورت مجازی	۵

$$X^2=12/71, df=4, sig=0/01$$

داده‌های گردآوری‌شده نشان می‌دهد که در محور کتابخانه‌های مجازی، بالاترین رتبه مربوط به موضوع «شناسایی زیرساخت‌ها و مهارت‌های لازم برای ایجاد کتابخانه‌های مجازی» است. ایجاد کتابخانه‌های مجازی در وهله اول به مهارت‌ها و زیرساخت‌هایی از جمله زیرساخت‌های فرهنگی، سازمانی، فنی، نیروی انسانی و بودجه نیاز دارد. موفقیت این کتابخانه‌ها در ارائه خدمات مؤثر به کاربران تا حدی تابع توجه به زیرساخت‌های قوی این کتابخانه‌هاست تا امکان دسترسی سریع و آسان کاربران به منابع مورد نیاز آن‌ها فراهم و امنیت این منابع و اطلاعات برقرار شود. کتابداران و متخصصان علم اطلاعات نقش مهمی در ایجاد، مدیریت و توسعه این کتابخانه‌ها دارند، بنابراین، پژوهش در زمینه مهارت‌ها و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت ایجاد این کتابخانه‌ها باید مورد توجه جدی قرار گیرد.

جدول ۱۴. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «جامعه اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه میانگین	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۴۰	نقش کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی در تحقق و توسعه جامعه اطلاعاتی	۱
۳/۲۹	مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از جامعه اطلاعاتی	۲
۳/۲۴	چشم‌انداز و آینده جامعه اطلاعاتی	۳
۲/۸۱	ابعاد جامعه اطلاعاتی (شامل بعد فناورانه، بعد اقتصادی، بعد شغلی، بعد فضایی و بعد فرهنگی)	۴
۲/۲۶	مبانی و تاریخچه جامعه اطلاعاتی	۵

$$X^2=76/60, df=4, sig=0/00$$

در محور جامعه اطلاعاتی، موضوع «نقش کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی در تحقق و توسعه جامعه اطلاعاتی» اولویت اول را در میان سایر موضوعات به خود اختصاص داد. نظر به این که در جامعه اطلاعاتی تمامی ساختارهای جامعه به طرز قابل توجهی تحت تأثیر اطلاعات قرار دارند، توجه به مراکز و نهادهایی که با هر دو مفهوم جامعه اطلاعاتی یعنی «جامعه» و «اطلاعات» سروکار دارند، به ویژه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، می‌تواند در تحقق و توسعه این جامعه نقش مهمی ایفا کند. از این روست که این نهادها اطلاعات را گردآوری، ذخیره، نگهداری و اشاعه می‌نمایند. بدین ترتیب، بحث درباره نقش کتابخانه‌ها در تحقق و توسعه جامعه اطلاعاتی، یکی از زمینه‌های پژوهشی مهم در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی محسوب می‌شود.

جدول ۱۵. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «مدیریت اطلاعات» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه میانگین	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۴۷	نقش فناوری اطلاعات در مدیریت اطلاعات	۱
۳/۲۱	مطالعه مباحث مربوط به حریم خصوصی و امنیت اطلاعات	۲
۳/۳۱	انواع سامانه‌های مدیریت اطلاعات شخصی و چگونگی عملکرد آن‌ها	۳
۲/۹۶	سنجش و ارزیابی اطلاعات	۴
۲/۲۴	مبانی و تاریخچه مدیریت اطلاعات	۵

$$X^2=65/52, df=4, sig=0/00$$

در محور مدیریت اطلاعات، موضوع «نقش فناوری اطلاعات در مدیریت اطلاعات» رتبه اول را در میان سایر موضوعات به خود اختصاص داده است. یکی از رسالت‌های

کتابداران و متخصصان علم اطلاعات، مدیریت اطلاعات است. این است که آن‌ها به فراهم‌آوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات می‌پردازند. مسئله‌ای که در این میان باید به آن توجه داشت این است که اجرای موفقیت‌آمیز مدیریت اطلاعات مستلزم توسعه و کاربرد فناوری‌های مدرن اطلاعاتی و ارتباطی است. نظر به این که تأکید مدیریت اطلاعات بر پردازش و سازماندهی اطلاعات است، فناوری اطلاعاتی می‌تواند نقش مؤثری در این راستا ایفا کند. بنابراین، مطالعه کاربردهای فناوری اطلاعات به‌عنوان ابزار پیشرفت و موفقیت در مدیریت اطلاعات امری ضروری است.

جدول ۱۶. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «مدیریت دانش» بر اساس آزمون «فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۳۵	نقش فناوری اطلاعات در مدیریت دانش	۱
۳/۲۵	پیاده‌سازی مدیریت دانش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۲
۳/۱۴	نقش فرهنگ سازمانی در مدیریت دانش	۳
۲/۸۲	فرایند مدیریت دانش شامل خلق، گردآوری، پردازش، اشاعه و اشتراک دانش	۴
۲/۴۴	فلسفه و نظریه‌های مدیریت دانش	۵

$$X^2=48/59, df=4, sig=0/00$$

در محور مدیریت دانش، بالاترین رتبه به موضوع «نقش فناوری اطلاعات در مدیریت دانش» اختصاص یافته است. نقش فناوری اطلاعات در مدیریت دانش موضوع مهمی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. این است که مدیریت دانش می‌تواند با استفاده مناسب از فناوری اطلاعات، نتایج مهمی را به‌دنبال داشته باشد. اگر فناوری مناسب برای هر مرحله از فرایند مدیریت دانش به‌درستی به کار گرفته شود، می‌تواند اثربخشی و کارایی فرایند مدیریت دانش را بهبود بخشد. نقش اصلی فناوری اطلاعات در مدیریت دانش، کمک به اشتراک دانش در سازمان است. همچنین، فناوری در ارتباط بیشتر میان کتابداران و متخصصان علم اطلاعات به‌منظور اشاعه دانش در کتابخانه‌ها نیز مؤثر است.

جدول ۱۷. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «اقتصاد اطلاعات» بر اساس آزمون «فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۳۴	روش‌های قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی	۱

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۰۴	ارزیابی هزینه - سودمندی اطلاعات و نظام‌های اطلاعاتی	۲
۲/۹۶	مطالعه نقش‌های اقتصادی اطلاعات	۳
۲/۸۴	بازاریابی اطلاعات و خدمات اطلاعاتی توسط کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۴
۲/۸۱	مطالعه نظریه‌های اقتصادی در بازارهای تولید و مصرف اطلاعات	۵

$$X^2=15/99, df=4, sig=0/003$$

طبق داده‌های جدول ۱۷، در میان موضوعات مربوط به محور اقتصاد اطلاعات، اولویت اول متعلق به موضوع «روش‌های قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی» است. اطلاعات به‌عنوان عنصر اصلی جامعه اطلاعاتی امروز و آینده، در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نقش اساسی دارد. عواملی از قبیل افزایش قیمت‌ها، بودجه محدود و کاهش قدرت خرید کتابخانه‌ها، افزایش حجم اطلاعات، تنوع نیازها و انتظارات مراجعان کتابخانه‌ها برای دسترسی سریع‌تر و بهتر به اطلاعات روزآمد، لزوم توجه به قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی را مشخص می‌کند. در چنین جامعه‌ای توسعه و تداوم عرضه منابع و خدمات اطلاعاتی تا حد زیادی مستلزم توجه به جنبه‌های سودآوری و اقتصادی بودن آن دارد. بنابراین، مطالعه روش‌های برآورد هزینه منابع و خدمات اطلاعاتی به‌منظور گزینش بهترین روش‌ها و ارائه خدمات مؤثرتر و کارآمدتر به کاربران اهمیت زیادی دارد.

جدول ۱۸. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «نیازها و رفتارهای اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۲۸	مطالعه رفتار اطلاعاتی کاربران در محیط مجازی	۱
۳/۱۳	موانع اطلاع‌جویی کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی و ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع	۲
۳/۰۶	مطالعه انواع نیازهای اطلاعاتی کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۳
۲/۷۹	مقایسه رفتارهای اطلاعاتی گروه‌های مختلف کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۴
۲/۷۴	مطالعه الگوها و نظریه‌های مربوط به رفتار اطلاع‌جویی کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۵

$$X^2=19/15, df=4, sig=0/001$$

در محور نیازها و رفتارهای اطلاعاتی، بالاترین رتبه مربوط به موضوع «مطالعه رفتار

اطلاعاتی کاربران در محیط مجازی» است. امروزه، فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی تا حد زیادی وابسته به استفاده از وب و کامپیوتر بوده و انجام این فعالیت‌ها بدون استفاده از این ابزارها با مشکل مواجه خواهد شد. با وجود این که منابع الکترونیکی به‌طوری روزافزون توسعه می‌یابند، همچنان دستیابی به اطلاعات مرتبط و مورد نظر، تا حدودی برای کاربران مشکل به نظر می‌رسد. به این ترتیب، بررسی و آگاهی از نیازها و رفتارهای اطلاعاتی کاربران در محیط مجازی و تلاش برای رفع نیازها و اصلاح رفتار اطلاعاتی کاربران در فضای مجازی ضروری به نظر می‌رسد. همین امر، لزوم پژوهش در این زمینه را برای رفع موانع و مشکلات موجود روشن می‌نماید.

جدول ۱۹. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «ابعاد نظری علم اطلاعات و دانش‌شناسی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه	میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۱	۳/۱۵	رابطه فناوری اطلاعات و علم اطلاعات و دانش‌شناسی	
۲	۳/۱۳	مطالعه روابط میان‌رشته‌ای در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی	
۳	۳/۱۲	مطالعه مشکلات و چالش‌های موجود در علم اطلاعات و دانش‌شناسی	
۴	۲/۸۷	مطالعه فلسفه و نظریه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی	
۵	۲/۷۳	مطالعه مفاهیم، واژگان و اصطلاحات پایه در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی	

$$X^2=12/19, df=4, sig=0/01$$

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در محور ابعاد نظری و شناختی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، موضوع «رابطه فناوری اطلاعات و علم اطلاعات» بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است. ورود فناوری به رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تحولاتی در زمینه‌های مختلف این رشته از جمله آموزش، پژوهش و اشتغال به‌وجود آورده است. استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها باعث افزایش سرعت و سهولت دسترسی کاربران مختلف به اطلاعات مورد نیازشان بدون محدودیت زمانی و مکانی می‌شود. در این راستا، پژوهش در زمینه رابطه فناوری اطلاعات و رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌تواند بستر لازم را برای استفاده بیشتر این رشته از فناوری‌های روز فراهم کند.

جدول ۲۰. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه میانگین	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۲۳	بومی‌سازی شاخص‌ها و معیارهای علم‌سنجی و اطلاع‌سنجی	۱
۳/۱۹	علم‌سنجی در محیط الکترونیکی، وب‌سنجی و سایبرسنجی	۲
۳/۱۱	مطالعه پایگاه‌های اطلاعاتی و نرم‌افزارهای علم‌سنجی	۳
۳/۹۲	مطالعه شاخص‌ها، معیارها و روش‌های علم‌سنجی و اطلاع‌سنجی	۴
۲/۵۵	مبانی و تاریخچه علم‌سنجی و اطلاع‌سنجی	۵

$$X^2=27/51, df=4, sig=0/00$$

یافته‌ها حاکی از آن است که در محور علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی، موضوع «بومی‌سازی شاخص‌ها و معیارهای علم‌سنجی و اطلاع‌سنجی» رتبه اول را به خود اختصاص داده است. امروزه، ارزیابی تولیدات و برون‌دادهای علمی از ملزومات رشد و توسعه علمی در جامعه به شمار می‌آید. با توجه به کاستی‌ها و نواقصی که در شاخص‌های موجود وجود دارد و نیز به‌عنوان مکملی برای آن‌ها لازم است که هر کشور، جهت ارزیابی و مدیریت علم، پژوهش و فناوری بر اساس شرایط خاص خود، سیاست‌هایی را تعیین کرده و شاخص‌های خاص خود را تدوین کند. زمانی که با شاخص‌های بومی به سنجش علوم پرداخته شود، می‌توان انتظار داشت که شاخص‌های علم‌سنجی در یک بستر فرهنگی، اجتماعی و تاریخی در یک جامعه خاص برای پاسخ‌گویی به نیازهای آن جامعه به کار روند. بنابراین، اهمیت مطالعه در این زمینه روشن می‌شود.

جدول ۲۱. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «تعامل انسان و اطلاعات» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه میانگین	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۳۸	آینده تعامل انسان و اطلاعات	۱
۳/۱۸	مطالعه جنبه‌های شناختی تعامل انسان و اطلاعات	۲
۳/۱۶	مطالعه مباحث مربوط به تعامل انسان و رایانه	۳
۳/۱۰	مطالعه جنبه‌های فنی تعامل انسان و اطلاعات	۴
۲/۱۹	مبانی و تاریخچه تعامل انسان و اطلاعات	۵

$$X^2=91/65, df=4, sig=0/00$$

در محور تعامل انسان و اطلاعات، بالاترین رتبه به موضوع «آینده تعامل انسان و

اطلاعات» اختصاص یافته است. ظهور فناوری‌های اطلاعاتی تأثیر زیادی بر ابعاد مختلف زندگی بشر داشته و باعث پیشرفت‌ها و تحولات بزرگی در جامعه شده است. با گذشت زمان این فناوری‌ها نسبت به قبل دارای امکانات بیشتری می‌شوند، از پیشرفت‌های جدید بهره می‌گیرند و کار کردن با آن‌ها آسان‌تر می‌شود. علاوه بر آن، این فناوری‌ها همواره کوچک‌تر شده و از انعطاف‌پذیری بالاتری نیز برخوردار می‌شوند. بدین ترتیب، تحت تأثیر تحولات گسترده‌ای که در حال شکل‌گیری است، سطح نوینی از تعامل میان انسان و اطلاعات ایجاد خواهد شد. با توجه به این که فناوری‌ها به صورت شتابان و فزاینده‌ای در حال تحول و پیشرفت هستند و ضرورت همگام‌شدن با این تحولات، و با توجه به اهمیت این حوزه و ضرورت همگام‌شدن با تحولاتی که همواره در این حوزه در حال وقوع است، مطالعه در زمینه آینده تعامل انسان و اطلاعات ضروری به نظر می‌رسد.

جدول ۲۲. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «نظام‌های اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه	میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۱	۳/۲۴	آینده نظام‌های اطلاعاتی	۱
۲	۳/۲۱	ابزارها و روش‌های ارزیابی نظام‌های اطلاعاتی	۲
۳	۳/۰۷	طراحی و پیاده‌سازی نظام‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۳
۴	۲/۸۲	آموزش دانش و مهارت‌های استفاده از نظام‌های اطلاعاتی	۴
۵	۲/۶۷	نظریه‌های مربوط به نظام‌های اطلاعاتی	۵

$$X^2=22/87, df=4, sig=0/00$$

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در میان موضوعات مربوط به محور نظام‌های اطلاعاتی، اولویت اول متعلق به موضوع «آینده نظام‌های اطلاعاتی» است. با توجه به کارکردهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی می‌توان آن‌ها را یک نظام اطلاعاتی به شمار آورد. این است که اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان خود را گزینش، فراهم‌آوری، ذخیره، سازماندهی، قابل دسترس و اشاعه می‌کند. بنابراین، دسترسی آسان و سریع به اطلاعات مناسب از مشخصه‌های بارز یک نظام اطلاعاتی است. امروزه، به یاری فناوری‌های جدید تغییراتی در نظام‌های اطلاعاتی به وجود آمده که نتیجه آن پیشرفت‌های سریع در پردازش، ذخیره‌سازی و ارائه اطلاعات روزآمد به جامعه است. لزوم آگاهی از این تغییرات و تحولات و همگامی با آن‌ها، ضرورت مطالعه و پژوهش در زمینه آینده نظام‌های

اطلاعاتی را توجیه می‌کند. آینده پژوهی در زمینه نظام‌های اطلاعاتی کمک می‌کند با اطمینان و آگاهی بیشتری بتوانیم برای تغییرات آینده برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری کنیم.

جدول ۲۳. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «کتابخانه‌ها و مدیریت آن‌ها» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه	میانگین رتبه	موضوعات	رتبه
۱	۳/۴۶	مطالعه آینده کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۱
۲	۳/۳۸	کاربرد فناوری‌های نوین در مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۲
۳	۳/۱۵	مقایسه همه‌جانبه کتابخانه‌ها با استانداردهای بین‌المللی موجود در مورد کتابخانه‌ها	۳
۴	۲/۸۰	شناسایی مهارت‌های مورد نیاز برای مدیران کتابخانه‌ها و ارزیابی عملکرد آن‌ها	۴
۵	۲/۲۱	مطالعه فلسفه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۵

$$X^2=83/63, df=4, sig=0/00$$

داده‌های گردآوری‌شده نشان می‌دهد که در محور کتابخانه‌ها و مدیریت آن‌ها، بالاترین رتبه مربوط به موضوع «مطالعه آینده کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی» است. کتابخانه‌ها با درک تغییرات ناشی از فناوری‌های اطلاعاتی، رشد سریع اطلاعات و ظهور اشکال مختلف منابع اطلاعاتی باید به نیازهای اطلاعاتی مختلف کاربران خود توجه داشته باشند. کتابداران در واقع، مسئول رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه خود هستند و باید در اسرع وقت نیازهای جامعه استفاده‌کننده از کتابخانه را تشخیص داده و اطلاعات و خدمات مناسب و روزآمد را برای آن‌ها فراهم آورند. لازم به ذکر است که کتابخانه‌هایی موفق خواهند بود که تغییرات و تحولات تأثیرگذار در آینده را پیش‌بینی نموده و با توجه به آن‌ها به انجام اصلاحات لازم اقدام نمایند. با توجه به این دگرگونی‌ها، برای همگام‌شدن با تحولات امروز و آمادگی برای پیشرفت‌های آینده لازم است به مطالعه و پژوهش در زمینه آینده کتابخانه‌ها پرداخته شود.

جدول ۲۴. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «منابع و خدمات اطلاعاتی» بر اساس آزمون «فریدمن»

رتبه	میانگین رتبه	موضوعات	رتبه
۱	۳/۴۶	شاخص‌ها و روش‌های ارزیابی منابع و خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۱
۲	۳/۱۳	مطالعه مباحث مربوط به منابع مرجع در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۲
۳	۳/۱۳	مطالعه مباحث مربوط به خدمات مرجع در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۳

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۲/۸۳	مطالعه انواع خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۴
۲/۴۵	مطالعه انواع منابع و محل‌های اطلاعاتی	۵

$$X^2=50/47, df=4, sig=0/00$$

در محور منابع و خدمات اطلاعاتی، موضوع «شاخص‌ها و روش‌های ارزیابی منابع و خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی» بالاترین رتبه را به خود اختصاص داد. در عصر حاضر، عواملی مانند حجم زیاد منابع اطلاعاتی و نیاز به آن‌ها در عرصه‌های علمی و پژوهشی و گسترش روزافزون نقش فناوری اطلاعات در کتابخانه‌ها باعث شده است که کتابخانه‌هایی بتوانند موفق‌تر عمل کنند که خود را با شرایط جدید وفق داده و سطح کیفیت خدمات خود را در حد قابل ملاحظه‌ای حفظ کنند. کتابخانه‌ها به منظور حفظ سطح کیفیت خدمات خویش باید به‌طور مداوم به ارزیابی منابع و خدمات خود پردازند تا میزان موفقیت آن‌ها در تحقق اهدافشان مشخص شود و به این ترتیب، بتوانند از نتایج آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های آینده استفاده کنند. بنابراین، مطالعه و پژوهش در خصوص شاخص‌ها روش‌های ارزیابی منابع و خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی به منظور گزینش مناسب‌ترین شاخص‌ها و روش‌ها برای ارزیابی و انجام فرایند ارزیابی به بهترین صورت ضروری است.

جدول ۲۵. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «مطالعات مربوط به کتابداران» بر اساس آزمون

«فریدمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۱۱	بررسی جایگاه اجتماعی کتابداران و ارائه راهکارهایی برای ارتقای آن	۱
۳/۰۸	شناسایی صلاحیت‌ها و مهارت‌های عملی لازم برای کتابداران	۲
۳/۰۶	ارزیابی قابلیت‌های کارآفرینی کتابداران	۳
۳	مطالعه میزان برخورداری کتابداران از مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای	۴
۲/۷۵	بررسی شرایط ارگونومیکی محیط کار کتابداران	۵

$$X^2=7/74, df=4, sig=0/10$$

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، در محور مطالعات مربوط به کتابداران، موضوع «بررسی جایگاه اجتماعی کتابداران و ارائه راهکارهایی برای ارتقای آن» رتبه اول را در میان سایر موضوعات داراست. رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی چند

دهه‌ای است که به‌عنوان یکی از رشته‌های دانشگاهی و نیز یکی از حرفه‌های فرهنگی در جامعه پا به عرصه وجود گذاشته است؛ اما هنوز این حرفه چنان که باید میان افراد جامعه شناخته نشده و جایگاه واقعی خود را نیافته است. بنابراین، هنوز هم پرسش‌ها و ابهاماتی نسبت به کارکردها، جایگاه اجتماعی و هویت آن در جامعه و به‌خصوص در میان کتابداران وجود دارد. بنابراین، پژوهش در زمینه جایگاه اجتماعی کتابداران به شناخته شدن این حرفه، ارتقاء جایگاه آن در جامعه و فراهم ساختن بستر مناسب برای رشد علمی و حرفه‌ای دست‌اندرکاران این رشته در سطح کشور کمک می‌کند.

جدول ۲۶. رتبه‌بندی موضوعات پیشنهادی در محور «مطالعات مربوط به کاربران» بر اساس آزمون «فردینمن»

میانگین رتبه	موضوعات	درجه اهمیت
۳/۲۰	ارزیابی کیفیت خدمات مشاوره اطلاعاتی به کاربران و تأثیر آن بر بهبود رفتارهای اطلاعاتی آنها	۱
۳/۱۷	شناسایی موانع عمده جذب کاربران به کتابخانه و ارائه راهکارهایی برای رفع آنها	۲
۲/۹۷	مطالعه انواع خدمات اطلاعاتی به کاربران خاص	۳
۲/۹۳	تأثیر آموزش بر بهبود رفتار اطلاعاتی کاربران	۴
۲/۷۳	مطالعه نظریه‌های مربوط به کاربران	۵

$$X^2=15/11, df=4, sig=0/004$$

در محور مطالعات مربوط به کاربران، بالاترین رتبه به موضوع «ارزیابی کیفیت خدمات مشاوره اطلاعاتی به کاربران و تأثیر آن بر بهبود رفتارهای اطلاعاتی آنها» اختصاص یافته است. اکثر فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی در راستای رفع نیازهای اطلاعاتی کاربران است. خدمات مشاوره به کاربران موجب بهبود رفتار اطلاعاتی آنها می‌شود و کمک می‌کند که کاربران به راحتی بتوانند نیاز اطلاعاتی خود را تشخیص داده و به‌طور مستقل به جست‌وجو در منابع مختلف بپردازند و نیاز اطلاعاتی خود را برطرف کنند. از این رو، موضوع ارزیابی کیفیت خدمات مشاوره اطلاعاتی به کاربران و تأثیر آن بر بهبود رفتارهای اطلاعاتی آنها از نیازهای پژوهشی ضروری برای رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی محسوب می‌شود.

۳. آیا تفاوت معناداری میان دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های مختلف، در خصوص اولویت‌های پژوهشی وجود دارد؟ به‌منظور تحلیل این پرسش از آزمون تی گروه‌های مستقل استفاده شده است که

نتایج این تحلیل در جدول ۲۷، ذکر شده است.

جدول ۲۷. نتایج آزمون تی مستقل به‌منظور مقایسه دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری در خصوص اولویت‌های پژوهشی

مقیاس	نوع دیدگاه	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری
اولویت‌های پژوهشی	استادان	۴۲۳/۸	۶۶/۰۹	۱/۷۹	۱۱۰	۰/۰۷
	دانشجویان	۳۹۷/۵۶	۷۰/۳۸			

نتایج جدول ۲۷، نشان می‌دهد که بین دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری در خصوص اولویت‌های پژوهشی تعیین شده اختلاف معناداری وجود ندارد ($p=0/07$, $t=1/79$). نبود تفاوت معنادار در دیدگاه استادان و دانشجویان بیانگر آن است که از نظر استادان و دانشجویان دکتری، اولویت‌های پژوهشی تعیین شده مشابه هستند. علت این امر می‌تواند این باشد که اکثریت جامعه پاسخ‌دهنده (۸۱ نفر) را دانشجویان تشکیل می‌دهند و استادان پاسخ‌دهنده در اقلیت هستند (۳۱ نفر). از طرفی، بیش از نیمی از استادان شرکت‌کننده در پژوهش دارای مرتبه علمی استادیار بوده و سابقه خدمت آن‌ها زیر ۱۰ سال است. از این رو، فاصله چندانی میان استادان و دانشجویان نبوده و همین امر سبب شده که دیدگاهشان یکسان باشد. علاوه بر این، موضوعات پژوهشی شناسایی شده در پژوهش حاضر از طریق مشورت و نظرخواهی از استادان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی تهیه شده‌اند و متخصصان این رشته در مورد موضوعات پیشنهادی اتفاق نظر داشته‌اند. لذا، در دیدگاه استادان و دانشجویان پاسخ‌دهنده در پژوهش حاضر نسبت به اولویت‌های پژوهشی تفاوت چندانی مشاهده نشده است.

۴. نتیجه‌گیری و بحث

نخستین گام برای پژوهش‌های علمی در هر رشته، داشتن منابع انسانی متخصص و منابع مالی و امکانات از یک‌سو و تعیین اولویت‌های پژوهشی از سوی دیگر است. در صورتی که اولویت‌های پژوهشی رشته به‌طور دقیق و مناسب تعیین شود، امکان بیشتری را برای انجام سایر مراحل پژوهش فراهم می‌آورد و در نتیجه، می‌توان انتظار داشت که از نتایج پژوهش به‌صورت مؤثر و کارآمدتری استفاده شود. به‌عبارت روشن‌تر، تصمیم‌گیری مبتنی بر پژوهش نیازمند آن است که پژوهش‌های انجام‌شده در راستای

نیازها و مشکلات واقعی جامعه باشد. رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز از این امر مستثنی نیست.

تعیین اولویت‌های پژوهشی در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی کمک می‌کند که خلأها و کاستی‌های موجود در این رشته شناسایی شوند تا از این طریق بتوان پژوهش‌های آینده را در جهت پرکردن این خلأها و رفع نیازهای جدید هدایت کرد. به این ترتیب، از دوباره‌کاری‌ها و اتلاف وقت و انرژی افراد و انجام پژوهش‌های بی‌استفاده و کم‌اهمیت که در مواردی با صرف هزینه و زمان قابل توجهی همراه است، جلوگیری شده و زمینه‌های پربراری در خصوص مطالعه و پژوهش برای پژوهشگران این رشته فراهم شود. شایان ذکر است که ماندگاری و کارآمدی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی بستگی به این مسئله دارد که تا چه حد این رشته بتواند نیازهای جامعه را برآورده کند. این در حالی است که تأمین نیازهای جامعه نیز وابسته به تعیین اولویت‌های پژوهشی این رشته است.

به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مهم‌ترین محورهای پژوهشی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی شامل ۱۲۰ موضوع پژوهشی است که در ۲۲ محور کلی دسته‌بندی شده‌اند. نکته قابل توجه در پژوهش حاضر این بود که از دیدگاه جامعه مورد مطالعه، مهم‌ترین موضوعات این رشته شامل موضوعات تازه و کاربردی، موضوعات مبتنی بر آینده و موضوعات مرتبط با فناوری‌های اطلاعاتی بوده که برای انجام پژوهش‌های آینده در این رشته دارای اولویت بیشتری هستند. این امر می‌تواند ناشی از تحولاتی باشد که طی سال‌های اخیر در این رشته به وجود آمده است؛ از جمله تغییر عنوان رشته و تا حدودی تغییر سرفصل‌های درسی و به تبع آن محتوای رشته، تحولات ناشی از ورود فناوری به رشته و حرکت بیشتر این حوزه به سمت میان‌رشته‌ای شدن. این در حالی است که جامعه مورد بررسی، موضوعات سنتی رشته از جمله «مدیریت منابع اطلاعاتی» و «منابع و خدمات اطلاعاتی» و موضوعات نظری را کم‌اهمیت‌تر ارزیابی کرده‌اند. علی‌رغم سهم کم مطالعات نظری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و نیاز به پژوهش بیشتر در این حوزه، اهمیت این مباحث از دیدگاه جامعه پژوهش بسیار کم ارزیابی شده است. مروری بر مطالعات پیشین و پژوهش‌های صورت گرفته در این رشته نشان می‌دهد که همواره میزان مطالعات نظری کمتر از پژوهش‌های کاربردی در این رشته بوده است. سهم کم مطالعات نظری در این رشته می‌تواند بنا به دلایلی مانند عدم علاقه پژوهشگران این حوزه به پژوهش‌های نظری، ضعف تفکر فلسفی و انتقادی آن‌ها، درک ناکافی از

ضرورت مطالعات نظری، عدم آشنایی با فرایند پژوهش‌های بنیادی و تأکید بیشتر مجلات این رشته بر پذیرش مقالات کاربردی و پذیرش کم مقالات تحلیلی و نظری باشد. با توجه به دسترسی اطلاعات در محیط‌های وب و محمل‌های اطلاعاتی دیگر نظیر لوح‌های فشرده و پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته، مراجعه به کتابخانه‌ها برای استفاده از منابع چاپی و به تبع آن نیاز کاربران به کتابداران و اطلاع‌رسانان کاهش یافته است. به این ترتیب، اهمیت موضوعات سنتی و موضوعات مبتنی بر کتابخانه از دیدگاه جامعه مورد مطالعه کمتر ارزیابی شده است.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش امید است که پژوهشگران رشته با توجه به ظهور فناوری‌های جدیدی که باعث متحول شدن این رشته شده، به مطالعه و پژوهش در جهت رفع نیازهای جامعه پردازند و در پژوهش‌های خود به موضوعاتی توجه کنند که متناسب با نیاز جامعه و همگام با پیشرفت‌های فناوری در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی هستند. این امر زمانی میسر می‌شود که نسبت به شناسایی و ارائه اولویت‌های پژوهشی در رشته اقدام شود. در حقیقت، چنانچه نسبت به تعیین موضوعات اساسی و رسالت نهایی رشته بی‌اهمیت باشیم، ممکن است این رشته در آینده جایگاه خود را در جامعه از دست بدهد. لازم به ذکر است که ارتباط و تعامل میان انسان و اطلاعات همواره در طول تاریخ و در قالب محمل‌های اطلاعاتی مختلفی برقرار بوده است. در حال حاضر هم این ارتباط اهمیت خود را همچنان حفظ کرده است. به نظر می‌رسد، محتوا و اصل این ارتباط در آینده نیز نه تنها از اهمیت برخوردار باشد، بلکه حتی ضرورت آن روزافزون گردد. اما باید دید که این ارتباط نسبت به وضعیت کنونی جامعه، چگونه و در قالب چه اولویت‌هایی خودنمایی خواهد کرد؟

در پژوهش حاضر، ۱۲۰ موضوع پژوهشی مهم در علم اطلاعات و دانش‌شناسی معرفی شد که می‌توان با توجه به رسالت‌های جامعه، آن‌ها را حداقل در چهار محور به گونه‌ای خلاصه‌تر ارائه کرد که این چهار محور عبارت‌اند از:

- ◇ طراحی، ایجاد و توسعه نظام‌های اطلاعاتی؛
- ◇ توسعه و بهبود وضعیت مطالعه در بین عموم مردم و متخصصان و مدیران؛
- ◇ کمک به مدیریت و توسعه علم؛
- ◇ کمک به دیگر رشته‌ها در نهضت میان‌رشته‌ای‌ها.

لازم به ذکر است که آنچه در این پژوهش، تحت عنوان مهم‌ترین موضوعات و اولویت‌های پژوهشی در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی معرفی شده، بیشتر بر اساس مطالعه متون، دیدگاه‌های صاحب‌نظران و پیمایش از استادان و متخصصان این رشته بوده است. با وجود تلاشی که در این پژوهش برای دستیابی به اولویت‌های پژوهشی شده، پرسش از اولویت‌های پژوهشی رشته پیوسته به صورت باز خواهد ماند و از ارزش‌پیکیری و پژوهش بالایی برخوردار خواهد بود. در این راستا و برای برانگیختن ذهن جست‌وجوگران، می‌توان سؤالاتی را در سطوح مختلف مطرح ساخت که همچنان ما را به پژوهش بیشتر در این زمینه فرا می‌خوانند: اولویت‌های پژوهشی واقعی در این رشته کدام‌اند؟ آیا می‌توان گفت که محورهای معرفی شده در این پژوهش همان اولویت‌های پژوهشی واقعی در این رشته هستند؟ آیا اولویت‌های پژوهشی شناسایی شده در راستای اولویت‌های نقشه جامع علمی کشور هستند؟

۵. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

۱. هر یک از محورهای پژوهشی مورد بحث در پژوهش حاضر این قابلیت را دارند که موضوع پژوهشی جداگانه باشند. از این رو، پیشنهاد می‌شود که هر یک از محورهای پژوهشی به‌منظور شناسایی موضوعات اساسی در این محورها به صورت مستقل و مفصل مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند.
۲. پژوهش‌هایی در راستای مقایسه موضوعات مجلات یا پایان‌نامه‌های ایرانی با موضوعات مجلات یا پایان‌نامه‌های خارجی انجام گیرد تا به این ترتیب شکاف‌ها و کاستی‌های پژوهش‌های داخلی روشن شود و به موضوعات روزآمدتر در رشته توجه بیشتری انجام گیرد.
۳. پژوهشی در ارتباط با شناسایی چالش‌ها و نیازهای پژوهشی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در سطح ملی و با توجه به نیازهای واقعی جامعه ایران انجام شود.

فهرست منابع

- امرای، مرتضی، احسان‌گرایی، و صبا سیامکی. ۱۳۹۲. گرایش موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات ۲۴ (۳): ۷۸-۹۱.

باب‌الحوادثی، فهیمه، عاطفه زارعی، نرگس نشاط، و نجلا حریری. ۱۳۹۲. نقشه دانش علم اطلاعات و دانش‌شناسی بر اساس مقوله‌بندی موضوعی اصلی و فرعی. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات* ۲۱ (۱۳): ۲۴-۱.

ثابت‌پور، افسون، غلامرضا فدایی، نادر نقشینه، و وفا قبادپور. ۱۳۹۴. بازنمون تصویری دانش در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. *فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات* ۳۰ (۳): ۶۳۱-۶۴۵.

حری، عباس. ۱۳۷۸. بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷. *مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران*. مقاله منتشر شده در کنفرانس فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه، دانشگاه فردوسی. ص ۵-۲۵. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد سازندگی.

_____. ۱۳۸۱. مطالعه میزان همبستگی موضوعی پایان‌نامه‌ها و مقالات فارسی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی* ۳۲ (۱): ۴۳-۷۲.

_____. ۱۳۸۵. *اطلاع‌رسانی: نگرش‌ها و پژوهش‌ها*. تهران: کتابدار.

خاصه، علی‌اکبر. ۱۳۹۱. تحلیل محتوای مقالات کتابداری ایران در وب‌آوساینس: در کجای تولید علم کتابداری جهان قرار داریم. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳ (۵۹): ۱۴۵-۱۷۰.

دیانی، محمدحسین. ۱۳۸۷. رواج مسئله‌سازی و افول مسئله‌یابی در تحقیقات کتابداری. *کتابداری و اطلاع‌رسانی* ۴۱ (۱): ۳-۱.

سپهر، فرشته، و سمانه شادمان‌فر. ۱۳۸۸. تحلیل محتوای مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از سال ۷۹ تا پایان سال ۸۵ *دانش‌شناسی* ۲ (۴): ۲۵-۳۸.

سهم بودجه پژوهش از تولید ناخالص داخلی به یک درصد رسیده است. خبرگزاری تسنیم. ۱۷ فروردین ۱۳۹۵. دسترسی در <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/01/17/1040134> (دسترسی در ۱۴/۱۲/۱۳۹۵).

شرفی، علی، و حمزه علی نورمحمدی. ۱۳۹۳. تعیین پوشش موضوعی اولویت‌های پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی* ۴ (۱): ۱۶۹-۱۸۲.

شیرزاد، مجید، علی حسین پناه، و عبدالرسول جوکار. ۱۳۹۳. بررسی سیر گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۰. *مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی* ۱ (۱): ۷۵-۸۸.

علی‌پور، امید، و علی‌اکبر خاصه. ۱۳۹۰. تحلیل محتوای کارگاه‌ها و همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران دوره سوم ۱۳۸۸-۱۳۸۶. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی* ۱۴ (۴): ۹-۳۴.

فتاحی، رحمت‌الله. ۱۳۸۸. *خلاقیت در پژوهش: تحلیل عناصر و عوامل نوآوری در پژوهش در چارچوب نظریه‌های خلاقیت*. مقاله منتشر شده در همایش پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی: رویکردها، رویه‌ها و کاربردها. تهران. ص ۹-۲۹. تهران: دانشگاه تربیت معلم.

_____. ۱۳۹۰. حکایت استفاده کاربردی از پژوهش‌ها در ایران. *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات* ۴۶ (۴):

۷۷۷-۷۷۹.

_____، رجبعلی بگلو، و سمیه‌السادات آخشیک. ۱۳۹۳. گذری و نظری برگزیده، حال و آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: نگاهی به شکل‌گیری، دستاوردها و چالش‌های توسعه علم اطلاعات و دانش‌شناسی. شیراز: نامه پارسی.

گل‌پاش، حلیمه. ۱۳۹۴. تحلیل محتوای عنوان و نوع روش پژوهش پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران در سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۳. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند.

Garner, J., K. Davidson, and V. K. Williams. 2008. Identifying serials trends through twenty years of NASIG conference proceedings: a content analysis. *Serials Review* 34 (2): 88-103.

Luo, L., and M. McKinney. 2015. JAL in the past decade: A comprehensive analysis of academic library research. *The Journal of Academic Librarianship* 41 (2): 123-129.

Sarah, M., and D. Pete. 2004. Striking a balance: priorities for research in LIS. *Library Review* 53 (3): 167-176.

Tuomaala, O., K. Järvelin, & P. Vakkari. 2014. Evolution of library and information science, 1965–2005: content analysis of journal articles. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 65 (7): 1446-1462.

Xiao, X., F. Zhang, and J. Li. 2015. Library and Information Science Research in China: A Survey Based Analysis of 10 LIS Educational Institutes. *The Journal of Academic Librarianship* 41 (3): 330–340.

Zins, Ch. 2007. Knowledge map of information science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 58 (4): 526-535.

Zong, Q. J., H. Z. Shen, Q. J. Yuan, X. W. Hu, Z. P. Hou, and S. G. Deng. 2013. Doctoral dissertations of Library and Information Science in China: A co-word analysis. *Scientometrics* 94 (2): 781-799.

فرزانه قنادی‌نژاد

متولد سال ۱۳۷۰ و دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه شهید چمران اهواز است. ایشان هم‌اکنون دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز است. پژوهش، کارآفرینی در اطلاعات و دانش، فناوری اطلاعات و علم‌سنجی از جمله علایق پژوهشی وی است.

غلامرضا حیدری

متولد سال ۱۳۵۲ و دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه شهید چمران اهواز است. ایشان هم‌اکنون دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز است.

مبانی و نظریه‌های اطلاعات و دانش، مدیریت دانش، علم‌سنجی، مطالعات علم، روش‌شناسی پژوهش، آموزش، پژوهش و کارآفرینی در اطلاعات و دانش از جمله علایق پژوهشی وی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی